

Halid Halife

*Mezarlarında
Dua Eden
Olmadı*

Türkçeleştiren:
Mustafa İsmail Dönmez

Delî

Halid Halife

Suriye'nin ünlü çağdaş yazarlarından biri olan Halid Halife 1964 yılında Halep'te doğdu. Hukuk öğreniminin ardından otuz yıl boyunca çeşitli yazın türlerinde eserler kaleme aldı. Yazara 2013 yılında Necib Mahfuz Kitap Ödülü'nü kazandıran ve Türkçede yayımlanan ilk romanı *Bu Şehrin Mutfaklarında Bıçak Yok*, aynı zamanda 2014'te Uluslararası Arap Edebiyatı Ödülü'nde (IPAF) finale kalan yapıtlardan biri oldu. Birçok televizyon dizisinin senaryosunu da kaleme alan yazarın çalışmaları pek çok dile çevrildi. *Dalaverenin Bekçisi* (1993) ve *Çingenenin Defterleri* (2000) romanlarından sonra yayımladığı *Nefrete Övgü* (2006) ile 2008'de Uluslararası Arap Edebiyatı Ödülü'nün finalistleri arasında yer aldı. 2016'da raflarda yerini alan *Ölmek Zor İş* romanından sonra 2019'da okurla buluşan son romanı *Mezarlarında Dua Eden Olmadı* da dünya çapında üne ulaştı.

Delidolu Yayınları'ndan Çıkan Kitapları:

Bu Şehrin Mutfaklarında Bıçak Yok (roman)

Ölmek Zor İş (roman)

Mezarlarında Dua Eden Olmadı (roman)

Mustafa İsmail Dönmez

1977 yılında İskenderun'da doğdu. Arap dilini farklı disiplinlerde ele alan çalışmaları yayımlandı ve Ortadoğu ülkelerinde yapılan akademik çalışmalar için danışmanlık yaptı. Osmanlıca ve Türkçeden Arapçaya çevirileri yayımlandı, çeviri editörlüğü yaptı. *Silahlı Adamlar İçin Fıkralar*, *Bir Arap Kadının İtirafı*, *Bedenin Hafızası*, *Akdeniz Sürgünü*, *Ölmek Zor İş*, *Larva Avcısı*, *Ebola 76*, *Kadın Hapishanesindeki Anılarım*, *Beyaz Atlar Zamanı*, *Mezarlarında Dua Eden Olmadı* çağdaş Arap edebiyatından çevirdiği kitaplardan bazılarıdır. Hâlen Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde Prof. Dr. unvanıyla Arapça Mütercim ve Tercümanlık Anabilim Dalı Başkanı olarak görev yapmakta ve çeviri çalışmalarına devam etmektedir.

MEZARLARINDA DUA EDEN OLMADI

© 2023, Tudem Yayın Grubu
1476/1 Sok. No:10/51 Alsancak-Konak/İZMİR

metin hakları © 2015, Halid Halife

İlk baskı 2019'da Lübnan'da *Lem Yusalli Aleyhim Ehad* (لم يُصلِّ عليهم أحد) adıyla Naufal Hachette Antoine tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu kitabın telif hakları RAYA - The Agency for Arabic Literature ile anlaşmalı olarak Kalem Ajans aracılığıyla alınmıştır.

YAZAR: Halid Halife
TÜRKÇELEŞTİREN: Mustafa İsmail Dönmez
EDİTÖR: Seza Özdemir
DÜZELTİ: Öykü Özçinik - Ayşegül Utku Günaydın
KAPAK TASARIMI: Helinsu Cengiz
GRAFİK UYGULAMA: Aslı Kayalarlıhoğulları Kurt

BASKI VE CİLT: Ertem Basım Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti.
Başkent Organize San. Bölgesi 22 Cad. No:6 Malıköy, Temelli/Ankara
Tel: 0312 640 16 23

Birinci Baskı: Şubat 2025 (2000 adet)

ISBN: 978-625-6084-04-9
Yayınevi sertifika no: 45041
Matbaa sertifika no: 48083

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, yayıncının önceden yazılı izni olmaksızın tekrar üretilemez, bir erişim sisteminde tutulamaz, herhangi bir biçimde elektronik, mekanik, fotokopi, kayıt ya da diğer yollarla iletilemez, çoğaltılamaz.

DELİDOLU, Tudem Eğitim Hizmetleri San. Tic. AŞ'nin tescilli markasıdır.

Mezarlarında Dua Eden Olmadı

Halid Halife

Türkçeleştiren: Mustafa İsmail Dönmez

Deji

Birinci Bölüm

Tufan

Hoş Hanna, Halep / Ocak 1907

Fırtına kopup büyük tufan patlak verdiğiğinde Hoş Hanna Köyü¹ bütünü sessizdi.

Birkaç saat içinde bu küçük köyün evleri harap oldu, sakinleri tüm yoksulluklarıyla sular altında kalıp boğuldu. Mariana Nassar ve Zekeriya Bayazidi'nin karısı Şaha Şeyh Musa dışında sağ kalan olmadı. İki kadın nehirde kayıklara yol gösteren fenerin demir direkleri arasına sıkışan bir ceviz ağacının gövdesine tutunmuştu. Şafak söktüğünde ortalık sakinleşmişti. Birkaç yoksul balıkçı onları fark edip kurtarmış ve yakın köydeki bir eve götürmüştü.

Mariana Nassar, kendini kaybetmeden önce anne babasının ve dört kardeşinin cesedinin nehirde yüzdüğünü gördü. Cesetler arasında başka tanıdıkları da vardı: komşu kadın ve altı çocuğu, diğer fakir komşuları ve Yvonne'un nişanlısı. Yvonne o sırada Halep'e gelinlik diktirmeye gitmişti. Köylülerin, nişanlısının babasının değirmeninde kızlığını bozduğuna dair dedikodularına hiç aldırmış etmemişti. Köydeki kilisenin rahibinin cesediyse âdeti olduğu üzere gülümsüyordu.

---

1 Buradaki özel isimde geçen "hoş" sözcüğü Arapçada "mera" benzeri yerler için kullanılır. Türkçedeki "hoş" sözcüğü ile ilişkisi yoktur. Yer isminin özgün metindeki hâli, Türkçe sesletime göre yazılarak korunmuştur. [E.N.]

Yanında Hanna'nın daha dört yaşını doldurmayan oğlunun ve ona sıkı sıkı sarılan karısı Josephine Lahham'ın cesedi vardı. Cesetler dalgalarla suyun üzerinde bir o yana bir bu yana sallanıyordu.

Mariana cesetlerin çoğunu tanıyordu: öğrencileri, komşuları, civar köylerden aile dostları ve kız arkadaşlarıydı. Tüm cesetler yanından geçip gidiyordu. Koca bir hayat büsbütün nehre gömülmüştü. Kurtulduğundan emin değildi. Büyük bir teslimiyetle gözlerini kapattı. Fenerin direklerine sıkışan sağlam ceviz ağacının gövdesine tutunmuş, İsa'ya yalvarıyordu. Yanında oğlunun cesedine sarılan Şaha'nın olduğunu fark etti. Sonradan balıkçılar çocuğun cesedini annesinin kucağından güçlükle çekip alabilirdi.

Mariana tencereler, kilimler, döşekler, evlerin çatısından düşen tahtalara karişan parçalanmış su testileri, aynalar, çeyiz sandıkları ve ne olduğunu seçemediği bir sürü şey gördü. Dalgalar oğlunun cesedini yanına savurduğunda Şaha'nın ona sarılışının görüntüsü ve rahibin gülümsemesi aklından çıkmıyordu. Rahip kilisedeki son vaazını Hoş Hanna'daki ırgatların "ebedî aşıklar" lakabını taktığı Yvonne ve nişanlısının namusunu savunmaya ayırmıştı.

Zekeriya Bayazidi ve arkadaşı Hanna Krikors felaket haberini aldıktan sonra ikinci vakti köye geldi. Uzaktan harabeye dönen köyü görünce dehşete kapıldılar. Zekeriya, baygın hâldeki karısı Şaha'nın hâlâ nefes alıp verdiğini görünce gözlerine inanamadı. Kucağında iki büklüm duran oğlunun cesedine sıkıca sarılıyordu; birbirlerine yapışık vaziyetteydiler. Hanna tam bir dehşet içindeydi. Bir an nutkunun tutulduğunu sandı. Bir balıkçı onu enkazla dolu daracık bir yoldan geçirerek karısı Josephine'in cesedinin yanına götürdü. Karısı, olduğundan daha beyaz görünüyordu, dudakları ölülerinki gibi kapalıydı. Oğlu annesinin yanında, cesedi kaskatı kesilmiş, karnı tulum gibi şişmişti.

Hanna iyi bildiği nehir yolundan ayaklarını ağır ağır sürüyerek

döndü. İnek, koyun ve insan ölülerinin üzerinden atlayarak geçti. Uzun merdivenin basamaklarından çıkarak yukarıdaki odasına doğru ilerledi. Odasının geniş penceresinden harabeye dönüşen köyüne ve mil yığınına baktı. Uzak mesafeleri görmesine mâni olacak hiçbir şey kalmamıştı. Çok iyi bildiği nehir, ezelden beri olduğu gibi akıyordu. Hiçbir şey yapmamış gibi dingindi. Güneş ışığı nehrin yüzeyinde altın lira gibi parlıyordu.

Bir kez daha yalnız ve ailesiz kaldığını düşündü. Eğlenmeye gitmeleri arkadaşı Zekeriyâ'yı ve kendisini kurtarmıştı. Arkadaşlarıyla kaledeki eğlence randevusuna geç kalsalar şimdi onlar da iğrenç kokan, şişmiş iki ceset olarak bu toplu ölümün bir parçası olacaktı. Tarif edemeyeceği kadar iğrenç bir kokuydu bu. Mariana'nın sözleri aklından çıkmıyordu; karısı Josephine'in, ruhu göğe yükselirken dehşetle bir elini yukarı kaldırıp havaya tutunmaya çalıştığını, diğer eliyle de sıkıca oğluna sarıldığını söylemişti. Birkaç kez batıp suyun yüzeyine çıkmış ama en sonunda sakın ve gülümseyen bir cesede dönüşmüştü. Tıpkı Hoş Hanna'ya ilk geldiği gün ırgatların onu arabadan inerken gördüğü gibiydi. Hanna, Mariana'ya ısrarla karısının ve oğlunun son anlarını anlatması için sorular sordu. Ancak o, boğulanların simasının kaybolduğunu ve farklı biçimde ölenlere benzediğini söylemekle yetindi.

Hanna kendisini karanlık bir dehlizde sıkışıp kalmış gibi hissediyordu. Ayaklarının altında yok olup giden canlıların kemiklerinin parçalandığını duyuyordu. Zekeriyâ arkadaşını bu kadar dehşete kapılmış görmeye dayanamadı ve kararlı şekilde harekete geçti. Komşu köylerden gelenlerin yardımıyla köyün mezarlığını yeniden düzenledi. Nehrin, iki yakasına savurduğu cesetlerin çoğunu gömdü. Cesetlerin siması değişse de yara izlerinden ve göz renklerinden onları tanıyordu. Şahsi hayatının mahrem bir parçasını mezarlara gömüyordu.

Mezarlık, odanın penceresinden bakan Hanna ve Zekeriya'ya gayet düzenli görünüyordu. Hıristiyanların mezarları Müslümanlarınkinin yanına özenli bir şekilde dizilmişti. Yabancıların ve kimliği tespit edilemeyenlerin mezarları düzenli aralıklarla üçüncü sıradaydı. Nehrin uzaktaki köylerden getirip kıyıya vuracağı cesetler olur diye fazladan kazdıkları üstü açık mezarlar da vardı. İrgatlar üç gündür mezar kazıyordu. O an cesetleri gömmekten başka bir şey düşünmeyen Zekeriya'nın talimatlarını yerine getiriyorlardı. Zekeriya sık sık cesetlerin çok geçmeden salgın hastalığa yol açabileceğini söylüyordu. Yüz elliden fazla ceset gömüldü. Cesetlerin soğukluğundan ve üzerine sinen kokusundan hiçbir zaman kurtulamadı. Ölüm kokusunun kıyafetlere sindiğini bilmiyordu. Ceset gömmenin ırgatlara mezar kazmaları için talimat verirken görüldüğünden daha meşakkatli olduğunu bilmiyordu. Birini gönderip cenaze merasimi için bir hoca ve rahip çağırttı. Hoca yabancıların ve kimliği tespit edilemeyenlerin cenaze namazının kılınamayacağını, rahip de cenaze törenlerinin yapılamayacağını söyledi. Hoca, bu kişilerin Hıristiyan olma ihtimali olduğu için cenaze namazının kılınamayacağını ve İslamî usullere göre gömülemeyeceğini söyledi. Rahip de cenazelerin mensup olduğu dinin teyit edilmesi gerektiğini belirterek ona katıldı. Ancak Zekeriya cenaze namazını ya da törenini umursamadan tüm cesetleri kendi yöntemine göre defnetti. Ölülerin dünyevi hüviyetini yitirdiğini ve cennet meselesiyle ilgilenmeyen varlıklara dönüştüğünü tekrarlayıp durdu.

Zekeriya tüm cesetleri gömme işini ancak on gün sonra bitirebildi. Büsbütün bitkin hâlde, Hanna'nın odasına çıkan merdivenin basamağına oturduğunda arkadaşının hüngür hüngür ağladığını işitti. Kendisinin ve arkadaşının bundan sonraki hayatını düşündü. Altmış safkan atını gördüğüne bile sevinemedi. Atların şeceresi tufanda sular altında kalmıştı. Hayvanlar tahta parçaları ve boş taş yalaktan başka bir şey kalmayan ahırın olduğu yerde toplanmıştı.

İki atın çektiği bir araba hazırladı. Birkaç gün sonra Halep'te kendilerine yetişeceğine dair Hanna'dan söz aldıktan sonra karısı Şaha ve Mariana Nassar ile yola koyuldu. Araba bir zamanlar Hoş Hanna denen bu yerden ayrılırken dönüp arkasına bile bakmadı. Mezarlığa dönüşen bu yeri unutmak istiyordu. Atlar nehir kıyısından ve yerle bir olan ahırlarından ayrılmanın verdiği hüznle boynu bükük bir şekilde peşinden geliyordu.

Biricik çocuğunu kaybettiğine hâlâ inanamıyordu. Yol boyunca derin bir sessizliğe büründü. Gürültünün canını sıkmaya başladığını söyleyen Şaha'ya cevap vermedi. Tufandan önce yatak odasında yanında çırılçıplak uzanırken gün doğunca odanın penceresinden sızan ışığın canını acıttığını söyler, ondan perdeyi kapatmasını isterdi. Tufandan önce her şeyin yolunda gideceğinden emin bir şekilde yaşıyorlardı. At sevgisini miras bırakacakları bir sürü çocuk yapacaklardı. Işık, hava ve ses gibi görünmeyen şeyler onların da canını yakacaktı. Fakat şimdi Zekeriya'nın ailesinin Halep'in Cudeyde Mahallesi'ndeki evine iki yetim gibi giriyorlardı. Olanları babası Ahmed Bayazidi ve kız kardeşi Suad'a açıklayamadılar. Suad tufanın sadece oğullarını almadığını, aşk ve tutkularından geriye kalanları da yıktığını anlamıştı. Suad, "Onların artık hayalet gibi görünmez iki kişi olduğuna alışmamız lazım," dediğinde babası, kızının neden bahsettiğini anlamadı. Kızından kardeşini taziye evi açmaya ve Hoş Hanna'ya gidip Hanna'yı buraya getirmeye ikna etmesini istedi. Onu ölülerin yanında yalnız bırakmak bir gül yaprağı gibi solup yok olması anlamına gelirdi.

Atlarını ilgilenmesi için İnnabiye Köyü'ndeki ikinci ahırından sorumlu seyisi Yakub'a teslim etti. Yakub atların şeceresini bulmasının mümkün olup olmadığını sordu ama ona cevap vermedi. Yakub'un, "Şeceresi olmadan bu atların ne kıymeti olur?" diye tekrar sormasına aldırmış etmedi. Gece ailesinin evine döndüğünde karısı Şaha kanepede

uyuyordu. Yanına oturup dikkatle onu süzdü. İyice değişmişti. Ölü-
mü görmek insanı birkaç saatte bambaşka bir varlığa dönüştürüyor-
du. Gülen gözleri çökmüş, kan çanağı iki çukura dönmüştü. Nefes
alıp verirken zorlanıyor, göğsü bir inip bir kalkıyordu. Nehir suyu-
nun ağzına sızmasına mâni olmak ister gibi dudaklarını iyice büzüp
kenetlemişti. Koyu renkli büyük meme ucu küçülmüştü. Memele-
rinin arasındaki o muhteşem vadi, gölgesi bile olmayan bir çukura
dönüşmüştü. Onu daha önce uyurken hiç bu şekilde görmemişti.
Şaha bir daha asla Hanna'yla birlikte eğlence, kadın ve kumar ma-
sası peşinde koştuğu için Zekeriya'ya sitem etmeyecekti. Bundan
sonra karısına, "Atlar; kadınları, kumar masasını ve eğlenceyi sever.
Korkakların, cimrilerin ve tefecilerin evinde safkan at bulamazsın,"
dediğinde Şaha cilvelenerek gülmeyecekti. Eskiden bunun ardından
cilvelenmeye devam ederek atlara benzeyen kadınları tasvir etmesini
isterdi ama şimdi ölümün suretine teslim olmuştu.

Şaha evliliklerinin ilk zamanlarında atlarla tefeciler arasındaki
alakayı anlamamıştı ama bu fikir hoşuna gitmişti. Zekeriya'nın onu
eğlence meclisi sayesinde tanıdığını düşünürdü. Zekeriya, bir gece
kardeşi Arif'in evinde Şaha'yı görmüş, dal gibi bedeni ve iri gözleriyle
onun kalbini çalmıştı. Zekeriya ondan hoşlanmış, uzun uzun ba-
kışmışlardı. Sarhoş olan Hanna'ya Şaha'yı kendisine istemesini fısıldamıştı.
Hanna ciddi ciddi Şaha'yı Zekeriya'ya istediğini söyleyince
Arif gülmüştü. Hemen konukevinden çıkıp kız kardeşini getirmiş ve
"Bu kopuk Zekeriya ile evlenmeyi kabul eder misin?" diye sormuş-
tu. Şaha gülümseyerek, "Evet" deyince Arif, "Onun, evlilik hayatına
saygı duymayan, hovarda bir adam olduğunu bilmen gerek. Afrin
yolunda rastladığı ilk kadınla aldatır seni," demişti. Şaha cevabını
tekrarlamıştı, "Evet, onunla evlenmeyi kabul ediyorum." Arif böyle
anlarda ne yapılır bilememişti. Kıyafet dolabına gidip tüfeğini çı-
karmış ve havaya ateş etmişti. Birisini gönderip nikâhlarını kıyması

için Molla Mennan'ı çağırılmıştı. Ancak evliliğin detayları hakkında hiçbir şey konuşmamışlardı.

Hanna hayatlarındaki bu yeniliğin, nikâh merasiminin ortasında sarhoş hâlde sendeleyerek ayağa kalkmasını ve Şaha'ya düğün hediyesi olarak takmak üzere deri kuşağından birkaç altın lira çıkarmasını hak ettiğini düşündü. Her şey Şaha'nın hep anlattığı gibi kolay, neşeli ve harika olmuştu. Arif, Şeyh Musa Ağa'nın kızını Kürt bir damada vermeyi tercih eden ailesinin itirazlarını umursamadı. Kız kardeşi için masraftan kaçınmadı, ona muhteşem bir düğün yaptı. Düğünde oynadı, hatta Ahmed Bayazidi'ye ve kibirli olarak nitelendirildiği Suad'a iltifatlar bile etti. Suad, kardeşi Zekeriya'nın aniden evlenmesinden ve bir ağa kızı olsa da köylü bir kız almasından memnun değildi ama gelin ve damadın mutluluğu eleştirilerini ertelemesi için kâfiydi. Bu evliliğin Zekeriya'nın, ailesinden sonsuza dek kopması anlamına geldiğini biliyordu içten içe. Akrabaların ne diyeceği Zekeriya'nın umurunda değildi. Onlara cevap verme işini babasına bırakmıştı. Babasıysa bu evliliğe için için seviniyordu çünkü Şaha büyük ve güçlü bir ailenin kızıydı. Oğlu, Şaha'yla evlenince şehvet düşkünlüğü ve arsızlığı tüm şehrin diline düşen kaledeki fahişelerden biriyle evleneceğine dair uzun zamandır içini kemiren korkudan kurtuldu.

Üç gün üç gece süren düğünden sonra hediyelerle dolu altı arabayla Şeran'dan ayrıldılar: saf yün kilimler, işlemeli yastık ve yorganlar, yıllar önce Şaha'nın çeyizi için özel olarak dokunmuş Kürt halıları, büyük bakır tencereler, keçi peyniri, zeytinyağı ve kurutulmuş etle dolu testiler, halhallar, saf altından büyük bir kolye gibi Zekeriya'nın henüz görmediği küçük ziynet eşyaları. Ayrıca Arif, arkadaşı ve artık eniştesi olan Zekeriya'ya siyah safkan bir atın çektiği bir araba hediye etmişti.

Hoş Hanna'ya giderken Şaha, üç sene önce onu ilk gördüğü zamandan beri ona âşık olduğunu ve kardeşinin sürekli gelen misafirleri

arasında gözlerinin hep onu aradığını söyledi. Zekeriya'nın eve geldiği anlara dair pek çok şey anlattı. İki sene önce Arif Ağa, zeytin hasadının bitişini kutlamak için bir içkili eğlence gecesi tertip etmiş ve birçok arkadaşını davet etmişti. O gece Zekeriya'yı sıtma tutunca Şaha, alnına ıslak bez koymuştu. Aslında bu kutlama o sene yaşanan pek çok hadise içindi. En önemlisi de Arif Ağa'nın babasının kütüphanesinin ait olduğu yere dönmesi ve sonunda amcasıyla barışmasıydı. Amcası, Arif'in kütüphanedeki kitapları sattığını öğrenince kâhyası Habeşî Mebruk'un önünde ayakkabısıyla ona vurmuş ve cahil olduğunu söylemişti. Kütüphaneyi Kiliş'ten Simeon Kalesi'ne kadar bölgeyi tercüman eşliğinde dolaşan bir İngiliz satın almıştı. Bu adam Nebi Huri (Koraş) Antik Tiyatrosu, Barad ve Cebel Leylun köylerindeki tapınak ve kilise kalıntılarını inceliyordu. Arif kütüphanedeki kitapları zar zor geri almıştı. İngiliz adamın oturduğu, Halep'teki İngiliz Konsoloslugu'na ait eve gitmiş ve sattığından daha fazla bedel ödeyerek kitapları geri almıştı. Arap aşiret liderleri ve Kürt ağaları, Londra'ya gönderilmek üzere sandıklara konan kitapları geri alabilmesi için aracı olmuştu. Ne var ki Kürtçe yazılmış üç eski yazma eser kayıptı. En önemlisi şair ve mutasavvıf Ahmed-i Hânî'nin *Mem û Zîn* adlı eserinin, şairin müritlerinden Abdullatif Behzad tarafından elle kopya edilen nüshasıydı.

Kütüphanedeki kitapların eve geri gelmesi büyük bir coşkuyla karşılandı. Üç gün boyunca Ahmed-i Hânî ve Molla Cezerî'nin kasideleri okundu. Arif'in amcası ve Molla Mennan, kâhyası Habeşî Mebruk'un düzenleyip eski yerlerine koyduğu kitapları inceledi. İki si de nadir üç yazma eserin kayboluşuna çok üzüldü ama kitapların geri gelmesine memnun oldular. Kütüphane, Arif'in çiftlik arazisi içinde bir tepenin üzerine yapılmış olan Dede Evi dedikleri eski yerine konuldu. Burası, geniş zeytinliklere bakan iki geniş odalı, müstakil bir evdi.

O geceki kutlamada Zekeriya çok fazla rakı içmişti. Gecenin sonunda bitkin düşmüştü; karnı ağrıyor, alnından ter boşanıyor, bedeni tir tir titriyordu. Arif'in Azez şehrinden çağırıldığı doktorun teşhis koyması pek zor olmadı. "Katır gibi rakı içmiş. Hummanın geçmesi için iyice dinlenmesi ve alnına kaynatılmış şifalı bitkilerle ıslatılmış bez konması gerek," dedi. Arif, Zekeriya'yı Dede Evi'ndeki büyük odaya taşıdı ve Şaha'ya alnına koyduğu bezleri ara sıra değiştirmesini söyledi. Bu görev Şaha'nın hoşuna gitti. Zekeriya, nefesleri birbirine karışacak kadar yakınındaydı. Kâhya Mebruk'un sobaya odun getirmek için dışarı çıkmasını fırsat bildi. Zekeriya'yı iyice süzerek kokusunu yavaş yavaş içine çekti, elini tutup ovaladı, alnını okşadı. Zekeriya gözlerini açınca yanı başında bir melek var sandı. O sırada kâhya Mebruk içeri girdi ve odunları sobaya attı. Şaha telaşlanarak yerinden kalktı ve Zekeriya'ya gülümseyerek yavaş yavaş odadan çıktı.

Hoş Hanna'daki evlerine giderlerken Şaha ballandıra ballandıra hikâyeler anlatıp durdu. Köye yarım saatlik mesafe kaldığında Zekeriya, göğsünü mıncıklayınca Şaha da ona yaslanarak teninin kokusuna âşık olduğunu söyledi. Zekeriya şehvetle gözlerinin içine bakarak "Başka neye?" diye sordu. Şaha utanarak elini onun aletine uzattı ve gülerek, "Koku benim yüreğimi acıtır bilmiyor musun?" diye cevap verdi. Yüreğini acıtan görünmez şeylerden ona ilk kez bahsediyordu.

Evlendikten bir sene sonra Şaha çok mutluydu. Kocasına hikâyeler anlatıyor, kurduğu hayallerden bahsediyordu. Zekeriya onun sevişirkenki hayal gücünü ve şehvetini cömertçe gösteren hâlini seviyordu. Zekeriya da ona sürprizler yapıyordu. Hanna, Şaha'nın kardeşi Arif Ağa ve arkadaşlarıyla gittikleri kaledeki şamatalı eğlence meclisinde olanları ayrıntılarıyla ona anlatıyordu. Şaha da onun hayalini kurduğu şeylere, atlar ve kadınlar hakkında anlattığı tuhaf hikâyelere tutkuyla karşılık veriyordu. Kalenin ziyaretçileri arasında en neşeli olan

Arif'ti. Orada kaldığı günlerde kazandığı her şeyi bile isteye kumarda çekinmeden kaybederdi. “Kumarbaz ebediyen kaybetmek için yaratılmıştır,” derdi. Sonra bu cümle hoşuna gider ve cümlenin yapısını değiştirerek, “Kumar ebediyen kaybetmektir,” diye tekrarlardı. Sonra âdeti olduğu üzere kakhahayı basar, “Kazanan, korkak bir kumarbazdır, bundan utanç duyması gerekir,” diye eklerdi.

Zekeriya ve Şaha tufandan önceki birkaç yıllık evliliklerinde neseli bir hayat sürmüştü. Zekeriya, ne zaman Hanna ile seyahate çıksa aklını başından alan karısını özlerdi. Şaha onun kaleye gitmesine karşı çıkmaz, yanında kalması için ısrar etmezdi. Zekeriya evlendikten sonra eskiden olduğu gibi şehirde uzun uzun sürtmüyordu. Hanna'yı gittikleri her şehirde ikisinin de bildiği bir evde sızmış hâlde bırakıp tanyeri ağarırken oradan ayrılıyor, hediyelerle ve hasretle karısının yanına dönüyordu. Kendisine atların adıyla seslenmesi Şaha'nın hoşuna gidiyordu. Zekeriya ahırına dokuz safkan Arap atı daha ekleyince ticareti genişlemeye başladı. Bu atları gezgin bir simsar teklif etmiş, ismini vermek istemeyen büyük bir aşiret reisi adına sattığını söylemişti. Zekeriya bu topraklardaki atlara dair her şeyi bilirdi. Hemen seyisini o sırada Halep'teki Vezir Han'da kalan aşiret reisinin yanına gönderdi. Seyis lafı ağzında gevelemeden dokuz atı gerçekten satmak isteyip istemediğini sorup sırrını ifşa etmeyeceğine dair söz verdi. Aşiret reisinden olumlu cevap alınca fiyatta ve simsarın alacağı komisyonda anlaştilar ve atların şecerelerini teslim aldı. Zekeriya yeni aldığı bu atların büyük bir gürlüğüyle ahıra girdiği ânı hiç unutmamıştı. Ahırındaki eksikleri tamamlayacak ve onu Halep vilayetinin en büyük ahır sahibi yapacak bu atların gelişini uzun zamandır dört gözle bekliyordu. At tüccarları, atları seven aşiret reisleri, uzak bölgelerdeki emirler, atlara meraklı yabancılar doğrudan onun ahırına gelecek, çok iyi ilgilenilen bu kadar seçkin atı bir arada görünce gözlerine inanamayacaklardı. Ahır ve yalaklar tertemizdi, eyerler

bayram elbisesi gibi yerine asılmıştı, mahmuzlardan ceylan derisinin hoş kokusu yayılıyordu. Dört seyis –bunlar tufanda öldü– nöbetleşe olarak altı saatte bir fıskıyı beyaz samanla karıştırır ve dışarı atardı. Atlar, şehirli zenginlerin mutfak kaplarını andıran kalaylı büyük bakır kazanlardan su içerdi. Ahır ve atların yattığı yerle büyük yazıhane arasında uzun bir koridor vardı. Birkaç odadan oluşan yazıhanenin duvarları ceviz ağacından dolaplarla kaplıydı. Raflarda Zekeriya'nın güzel yazısıyla keyif alarak yazdığı, her atın detaylı bilgilerinin olduğu dosyalar vardı. Ayrıca her atın şeceresinin konulduğu hususi bir dolap vardı. Şecerece ceylan derisine yazılır, herkesin dürüstlüğüne şahit olduğu yedi âkil adam tarafından imzalanırdı. Geleneğe göre safkan atların soyları bu şekilde muhafaza edilirdi. Ahırın müstemilatı içinde misafirlerin kaldığı bir ev vardı. Ahır, on yıl içinde genişleyerek bu hâle gelmişti. İnnabiye ahırında damızlık olarak ve melezleştirmek için yetiştirilen nadir atlar bulunuyordu. Ahırın sorumlusu Halep vilayetinin en tecrübeli seyisi Yakub'du.

Ailesinin evine döndükleri ilk gece kanepenin kenarına oturup sürekli kâbus gören karısını seyretti. Şaha büyüleyiciliğini yitirmiş, birdenbire yaşlanmıştı. Zekeriya aile evine dönmenin uğursuzluk getireceğine inanıyordu çünkü ailesi eskiden olduğu gibi hayal kurmuyordu. Burası artık eskimiş, yaşlı sakinlerinin müzmin hastalıklarını saçan bir yere dönüşmüştü. Odalardaki eski eşyalardan ve babasının nefret edilen dosyalarından küf kokusu yayılıyordu.

Köyden ayrılmadan önce arkadaşı Hanna'nın pişmanlıktan bahsetmesini kötüye işaret saymıştı. Hanna, onun gidişinden sonra şafak sökerken uyandı. Yeni hayatını düşünmek istemiyordu. Suyun aktığı her an yenilenen nehir gibi hayatını akışına bırakacaktı. Birkaç eşyanın kendisine yeteceğini düşünerek sevindi. Aniden yola çıkmak isterse bir bohçaya koyacağı pamuklu iki elbise ve birkaç kıyafet ona yeterdi. Lüks İngiliz takım elbiseleri, Avrupa şapkaları, özel olarak

yaptırdığı ayakkabıları, parfümleri ve lükse düşkünlüğünü gösteren pahalı eşyalarını koyduğu gardırobu tufanda sular altında kalmıştı. Rabbin onun için eliyle ve kalbiyle dokunacağı yeni bir hayat istediğini düşündü. O andan itibaren yapacağı hiçbir şeyden pişman olmamaya karar verdi. Zekeriya sık sık tersini söylese de hiçbir şey eski hâline dönmeyecekti. Zekeriya, Hanna'nın uysallarla ve aptallık etmekten korkanlarla yaşayamayacağına kalıbını basardı.

Hanna yakın ve uzak köylerden, şehirlerden başsağlığı dilemek ve kendisine destek olmak için gelen arkadaşlarını dinlemedi. Arabalarla yüzlerce kişiye yetecek yiyecek ve giyecek getirmişlerdi: kıyafetler, kurutulmuş etler, koyunlar, horoz dolu kafesler, şişelerce şarap ve konyak, kaliteli tütün ve para. Hanna hiçbirinin sorusuna cevap vermiyor, taziye dileklerine kulak asmıyordu. Birkaç hafta sonra, gelen hiç kimseyi kabul etmemeye başladı. Odasında, boğularak ölmeyenin mânâsını düşünüyor, getirilen hediyelerin içeri sokulmasına izin vermiyordu. Hizmetçisinden, getirilen her şeyi yakındaki köyün kilisesinin sorumlusuna götürmesini ve onların kendi köylerinde nehir kıyısına yakın oturan ailelerden hayatta kalanlara dağıtılmasını istedi. Zekeriya'dan da arkadaşlarına haber gönderip bir şey göndermemelerini rica etti. Biraz bulguru, zeytinyağı ve kurutulmuş sebze vardı, bunlar kendisine yeterdi. Ancak arkadaşları, onun evsiz barksız kalmasına, kendi ifadeleriyle, bunamış gibi varlık içindeyken şamatalı hayatı bırakıp bir zahit gibi yaşamasına izin vermeyecekti. Binlerce dönüm verimli tarlası, İnnabiye topraklarında çok geniş zeytinlikleri varken her şeyin telafisi mümkündü. Ayrıca büyük kalesi ve envai çeşit ağacın olduğu yüz yirmi dönüm bahçesi vardı, şehrin çarşısında hanları vardı. Halep'teki dört lüks evi şu an kaldığı tek odalı evden sadece yarım gün uzaktı ama o herkese bu tek odanın kendisine yettiğini söylüyordu.

Hanna tufanın sadece karısını ve oğlunu değil, şamatalı hovar-

da geçmişini ve tüm hayatını sular altında bıraktığını düşünüyordu. İçinde yeni bir hayata başlamak için eski bir arzu peyda oldu. Ara sıra Halep'e gelip Süryani Katolik Kilisesi müstemilatının büyük odasında kalan gezgin Peder İbrahim Horani'nin sureti gözünün önüne geldi. Hanna pazar ayininde karşılaştığında onu sessizce selamlardı. İnsanların dedikodusunu ettiği gibi Müslüman olmayıp hâlâ Hıristiyan olduğunu ispatlamak için mecburen ayinlere düzenli olarak katılırdı. Peder İbrahim bir defasında yoluna çıkarak, "Ne kadar zayıf olduğunu ancak dibe vurduğunda anlayacaksın," dedi. Kiliseye ayine gelenlerin çok saygı gösterdiği bu adamın neden yoluna çıktığına o an bir anlam veremedi. Ayin bittikten sonra kiliseden ayrılmayıp pederin odasının kapısını çaldı. Peder İbrahim onun koluna girdi ve dışarı çıktılar. Yakındaki bir kahvede oturdular. Peder, babası Gabriel Krikors'u çok iyi tanıdığını söyledi. Katledilmekten ve dinini bırakıp İslam'a girmeye zorlanmaktan korkarak yaşamıştı. Sultan 1. Abdülmecid 1856 yılında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gayrimüslim vatandaşları cizyeden muaf tuttuğuna dair ferman buyurmasına rağmen Gabriel cizye parasını Ahmed Bayazidi'den başka kimsenin bilmediği bir yerde saklamıştı. Bir daha cizye ödemeyeceğine inanamamıştı. Hayatı boyunca ölüm fikrine teslim olmuş hâlde yaşadı. Katliam olduğunda bunu zaten bekliyordu.

Hanna âdeti olmadığı hâlde teslim olmuş gibi görünüyordu. Peder İbrahim, "Sen babana benzemiyorsun ama yavaş yavaş onun bir kopyasına dönüşeceksin. Günahkâr ruhun ancak dibe vurup hayatta yaptığın her şeyin mânâsız bir sefahatten ibaret olduğunu anlayınca kurtulacak," dedi. Hanna ona nerede yaşadığını sorunca Peder İbrahim sakince, "Beni yeri yurdu olmayan bir kişi olarak görebilirsin. Ölümü bekleyerek bu topraklarda dolaşıyorum," dedi. Hanna'nın daha fazla soru sormasına izin vermeden gülümseyerek kalktı. Onu yalnız bırakarak kiliseye giden caddeye saptı ve gözden kayboldu.

Hanna kendi kendine, “Peder İbrahim’in bahsettiği dip buymuş demek,” dedi. Hayatın gözlerinin önünden yavaş yavaş, güzelce, bütün yüklerinden kurtulmuş olarak geçtiğini hissediyordu. Ölüm, hayatın yanında, göze görünmeden, tetikte yürüyor, tökezleyecek olursa yardım etmek için ona elini uzatmayı bekliyordu. Hanna şafak sökerken odasından çıktı. Babasının otuz yılı aşkın bir süre önce kurduğu ve en küçük oğlunun adını verdiği bu köyün topraklarında yavaş adımlarla yürüdü. Köyün izlerinin sonsuza dek silinmesini, kimsenin burayı hatırlamamasını istiyordu. Dünyanın ilk hâline dönmek istiyordu. Kendisini bir bebek gibi hissediyordu, geçmiş olmayan başka bir hayatta yeniden doğmuştu. Yeni bir sayfa açılmış ve hafızasında daha yeni sona eren bir hayata ait şamata, sevinç ve acı ne varsa hepsini dışarı atmıştı. Bir an suçluluk duydu, oğlunu ve kendisiyle yaşamaya katlanan güler yüzlü karısının yüzünü özledi. Karısı, evlendikleri ilk günden itibaren aile hayatlarında onun varlığına ihtiyaç duymamıştı. O da kendisini uzak bozkırlara ve zevk satan kadın kervanlarının eksik olmadığı Şems el-Sabah Kalesi’ne adamıştı. Toprak sahipleri kışı burada kumar oynayarak geçirir, onların emriyle gelen müzik grupları günlerce durmadan çalıp söylerdi. Halepli usta aşçılar, Hanna ve arkadaşı Zekeriya’nın başını çektiği bu adamların damak zevkine hitap eden lezzetli yemekler pişirirdi. Hanna ve Zekeriya yıl içerisinde Halep, Şam ve Beyrut’tan işinin ehli pezevenkler tarafından seçilmiş kadınlar getirtirdi. Kadınlar aralık ayının ortasında Barad Köyü’nün antik harabelerine bakan küçük tepenin üzerindeki kaleye gelirdi. Yanlarında parasını adamların ödediği, lüks kıyafetlerle dolu sandıklar olurdu. Kalenin odalarına dağılırlardı. Koridorlarda, büyük salonda ve adamların Beyrut, Bağdat, Şam, Venedik, Paris ve İstanbul’dan getirdiği lüks şarap ve tuhaf içkilerle dolu mahzende yarı çıplak dolaşırlardı. Adamlar Halep Yahudilerinden en iyi şarapları satın alırlar ve kalenin mahzenine gönderirlerdi. Şems

el-Sabah kaledeki her ayrıntıyı özenle seçmişti: kuş tüyü yastıklar, işlemeli ipek çarşafar ve işlemeli yün döşek serili yüksek bakır karyolalar... Dokuz odanın her birindeki kaliteli yatak örtülerini ayrı renklerde seçme zahmetine girmişti. Kumar masasını Halepli Yahudi bir pamuk tüccarı Londra'dan getirtmişti. Bu adam Halep'te ilk kumarhaneyi açmaya niyetlenmişti ama planı daha başlamadan suya düşmüştü. Din adamları cuma hutbesinde ona saldırınca kuyumcu dostu Raoul bu fikrinden vazgeçmesini istemişti. Yahudi tüccar kumarhane açma fikrinden vazgeçmiş ve abanoz ağacından kumar masasını Arif Ağa'ya satmıştı. O da masayı tabak, tencere ve saf gümüşten çatal kaşık takımıyla kaleye bağışlamıştı.

Şems el-Sabah her ayrıntıyı düşünmüştü. Uçsuz bucaksız topraklarında olanı biteni umursamayan, valiyle ve idarecilerle iletişim kurup çıkarlarını savunma işini bir grup avukat ve siyasiye bırakan bu kalburüstü adamları rahat ettirmek için orada olduğunu anlamıştı. Bunlardan biri de Osmanlı Valisi'nin muhasebecisi, Halep'teki Osmanlı Bankası'nın Müdürü ve Hanna'nın babası Gabriel Krikors'un yakın dostu Ahmed Bayazidi'ydi. Dindar bir aileden gelen Gabriel normal bir hayat yaşamıştı. Hanna hariç ailesinin diğer fertleri 1876'daki Mardin katliamında öldürülmüştü. Bir Osmanlı subayı güpegündüz Hanna'nın halasını kaçırmaya yeltenince çarşıdaki tüm aile saldırarak onu atından indirip öldürmüştü. Paramparça ettikleri cesedini kadınlarına saldıranların âkıbetini göstermek için ibret olsun diye hükümet konağının önüne atmışlardı.

Yıllar geçmesine rağmen Hanna'nın bu katliamı gerçekleştiren üç subaya duyduğu kin ve nefret dinmemişti. İkisini öldürmeyi başarmıştı ama biri hâlâ yaşıyordu. Mardin garnizon komutanı olan bu adam halkın arasına karışmıyor, tokalaşmak isteyenler eline temas etmesin diye sürekli eldiven giyiyor, kimseden hediye kabul etmiyor ve herkesin dünya güzeli olarak nitelendirdiği karısına asla ihanet

etmiyordu. Hanna'nın komutanla hesabı yarım kalmıştı ama katliamın üzerinden yıllar geçince iki subayı öldürerek intikamını aldığını düşünmeye başladı. Bu yüzden iyice yaşlanan garnizon komutanını Halep Vali Konağı'nın önünde arabadan inerken görünce intikam alma fikrinden vazgeçti.

Ancak öldürülen babasının herkesin içinde küçük düşürülerek teşhir edildiği o acımasız anlar gözünün önünden hiç gitmedi ve bunu hayatı boyunca unutmadı. Geceler boyunca uyuyamadı. Bir şeye sevindiğinde birden boğuluyor gibi daralırdı. Böyle anlarda arkadaşlarından uzaklaşır, tüm gücüyle tekrar intikam alma düşüncesine kapılırdı. Bu kendini beğenmiş subayın cesedini tuhaf şekillerde hayal ederdi. Ona bir çuval tuz yemesini emredeceğini ya da onu Zekeriya'nın atlarının sidiğiyle dolu bir birikintide boğacağını düşünürdü. Onu keyif alarak yavaş yavaş öldürmek istiyordu. Böylece hayatı boyunca ona eşlik eden utancını silecekti.

Diğer ikisinin aksine bu subayı ayartmak zordu. Ötekiler içki-li eğlenceyi sevdiği için Hanna'nın meşhur bir pezevenk aracılığıyla onları tuzağa düşürmesi kolay olmuştu. Pezevenge onları Mardin'den Halep'e getirerek öldürüp, sonra da Osmanlı İmparatorluğu topraklarından tamamen kaybolması için yüklü bir meblağ ödemişti.

İki subay on dokuzuncu yüzyılın son yıllarında Halep'in en meşhur fahişesi olan Nihavend'in evinde aynı gece ölmüştü. Kadın onlara zehir içirip öldüklerinden emin olmuş ve şafak sökerken pezevenğiyle Hoş Hanna'ya giden tali yolları çok iyi bilen arabacının dört güçlü atın çektiği arabasıyla gizlice kaçmıştı. Zekeriya, Hanna'nın odasında gelmelerini bekliyordu. Onlara bin altın lira ödedikten sonra dikkat çekmeden İsfahan'a gitmelerini sağladı.

Ertesi gün Hanna Bab el-Farac'taki evinin terasına oturup iki subayın cenazesinin geçişini sevinçle izledi. Emevi Camisi'ne doğru ilerleyen cenaze alayındaki üst düzey görevlilerin arasında Ahmed

Mezarlarında Dua Eden Olmadı

Halid Halife

“Kim ölü bir şehri defnedebilirdi ki?”

Ölüm bazen yanı başımızda yalınayak yürür; kapı aralıklarından, sokak köşelerinden, sarsılıp çöken binalardan, elden ele dolaşan öfkeli meşalelerden ya da bir nehrin taşan sularından yayılır. Çağdaş Arap edebiyatının önemli kalemlerinden Halid Halife, bu romanında ölümün bir şehri ve o şehrin insanlarını nasıl şekillendirdiğini konu ediyor.

Hanna ve Zekeriya'nın 1907 kışında Fırat Nehri'nin azgın sularının yarattığı bir tufanla kökten değişen yaşamlarını anlatan *Mezarlarında Dua Eden Olmadı*, kan kardeşi olduktan sonra bir ömrü beraber yürüyen, biri Hıristiyan diğeri Müslüman iki erkeğin dostluğu etrafında kaleme alınan bir coğrafyanın hikâyesi. Aynı zamanda Suriye'nin kadim şehirlerinden Halep'in 1880'lerden 1950'lere kadar değişen yüzünü resmeden bu çoksesli roman; doğası, imkânsız aşkları, hayal ve mucizeleri, katliamları, liberalleri, muhafazakârları, isyancıları ve modernleriyle bir şehrin kanağan damarlarının destansı bir portresini gözler önüne seriyor.

“Suriye'deki değişime dair yürek burkan, fevkalade bir roman.”

Chicago Review of Books

Delidolu

delidolu.com.tr

[f](#) [x](#) [i](#) [@](#) delidolukitap

[Delidolu Yayınları](#)

ISBN: 978-625-6084-04-9

9 786256 084049